

Geen vrijblijvend verbond

Voorganger: Ds. Heleen Weimar
Regenboogkerk Hilversum

Schriftlezing Oude Testament: Jeremia 34: 8-18

Schriftlezing Evangelie: Lucas 13: 10-17

Bevrijdingsmonument
Curaçao

Inleiding

De vijfde dienst bij het jaarthema 'Verbonden' gaat over het verplichtende karakter van een verbond. Bij Jeremia lezen we over een verbond dat koning Sedekia met de inwoners van Jeruzalem sluit met als doel om alle slaven vrij te laten (net als de Hebreëen ooit uit het slavenhuis van Egypte waren bevrijd). Aanvankelijk houdt iedereen zich aan de afspraak, maar later worden de slaven toch weer teruggehaald. God is hier woedend over.

Prediking

Gemeente van Jezus Christus,

Na het stadsbestuur van Amsterdam en de Nederlandse Bank gaat nu gelukkig ook de Nederlandse regering excuses aanbieden voor het slavernijverleden. Dat zal waarschijnlijk gaan gebeuren op 1 juli 2023, bij de Nationale Herdenking van het slavernijverleden, in het Amsterdamse Oosterpark. Nederland maakte in 1863 officieel een einde aan de slavernij. In de praktijk waren de tot slaaf gemaakte mensen pas tien jaar later vrij. In 2023 is die daadwerkelijke vrijheid 150 jaar geleden – zo kort nog maar!

De viering van de afschaffing van de slavernij zou je tot op zekere hoogte kunnen vergelijken met de viering van het joodse Paasfeest, het feest van de bevrijding uit het slavenhuis Egypte. Maar op een belangrijk punt gaat die vergelijking mank. Want de Egyptenaren lieten weliswaar hun Hebreeuwse slaven gaan, maar ze kregen spijt en gingen achter hen aan om hen terug te halen. Niet de Egyptenaren, de slavenhouders, gaven hun slaven de vrijheid, maar God was het die hen bevrijdde, bewogen als God was om hun ellendige situatie. God leidde de Hebreëen veilig door de Rietzee, terwijl hun belagers, de Egyptenaren daar de dood vonden.

Deze bevrijdingsdaad van God en deze bevrijdingservaring van de Hebreëen is de basis van het allerbelangrijkste verbond waarvan in de Bijbel sprake is: het verbond dat gesloten werd bij de berg Sinaï, tussen God en het volk Israël. Alle erop volgende verbonden in de Bijbel zijn hierop gebaseerd, ook het 'nieuwe verbond' waarvan sprake is bij de viering van het Avondmaal (wanneer Jezus zegt: Dit is het nieuwe verbond in mijn bloed.)

'Ik ben de Heer je God, die je uit Egypte, uit de slavernij, heeft bevrijd.' Zo beginnen de Tien Woorden van het verbond, die zijn bedoeld als leidraad om als bevrijde mensen vrij te blijven en elkaar de vrijheid te gunnen.

Het meest duidelijk komt dat tot uiting in het vierde Woord, over de sabbat:

¹²Neem de sabbat in acht, zoals de HEER, uw God, u heeft geboden; het is een heilige dag.

¹³Zes dagen lang kunt u werken en al uw arbeid verrichten, ¹⁴maar de zevende dag is de sabbat, die gewijd is aan de HEER, uw God; dan mag u niet werken.

Dat geldt voor u, voor uw zonen en dochters, voor uw slaven en slavinnen, voor uw runderen, uw ezels en al uw andere dieren, en ook voor vreemdelingen die bij u in de stad wonen; want uw slaaf en slavin moeten evengoed rusten als u. ¹⁵Bedenk dat u zelf slaaf was in Egypte totdat de HEER, uw God, u met sterke hand en opgeheven arm bevrijdde. Daarom heeft Hij u opgedragen de sabbat te houden. (Deuteronomium 5,12-15)

Gebaseerd op dit sabbatsgebod (over de vrijheid op de zevende dag voor mens en dier) ontstonden er behoorlijk vergaande regels over het weliswaar mogen houden maar ook weer vrij moeten laten van slaven.

Eerlijk is eerlijk – van totale afschaffing van de slavernij is er in die regels nog geen sprake, zo ver was het voortschrijdende inzicht in gerechtigheid en humaniteit nog niet gekomen. Maar het inzicht was al wel doorgedrongen, dat uitzichtloze slavernij onmenselijk is. Daarom luidt de regel van het sabbatsjaar als volgt:

‘Wanneer je een Hebreeuwse slaaf koopt, moet hij je zes jaar lang dienen; in het zevende jaar mag hij als vrij man vertrekken, zonder iets te hoeven betalen.’ (Exodus 21,2)

En eerlijk is eerlijk, deze regel gold alleen voor Israëlieten, niet voor vreemdelingen. Zo ver was het voortschrijdend inzicht in universele mensenrechten nog niet gekomen.

Maar toch. Het vrijlaten van tot slavernij vervallen volksgenoten was in ieder geval een begin.

Voor arme Israëlieten was het goed. Voor de rijken en machtigen heel vervelend. Voor hen betekende het sabbatsjaar verlies van hun goedkope arbeidskrachten. Er werd aan deze regel dan ook blijkbaar lang niet altijd de hand gehouden.

Koning Sedekia (zijn naam betekent: God is gerechtigheid), die vlak voor de Babylonische ballingschap in Juda regeert, is dit onrecht een doorn in het oog en hij vernieuwt met de vermogende inwoners van Jeruzalem het verbond om het sabbatsjaar te respecteren.

Die verbondssluiting gaat gepaard met een plechtig ritueel in de tempel. Vorige week zondag, toen het ging om het verbond tussen David en Jonathan, kwamen we in hun bewoordingen een dergelijk ritueel al tegen. Het bestond eruit dat dierenkadavers werden doorgesneden, de helften tegenover elkaar werden gelegd met een ruimte ertussen en dat de verbondspartners tussen de helften door liepen.

Negatief geformuleerd betekende die gang tussen de helften door: als ik me niet aan mijn belofte houd, dan mag ik weggesneden, doorgesneden worden zoals deze dieren. Positief geformuleerd was het een voornemen om integer te zijn, uit één stuk, niet ja te zeggen en nee te doen, maar je geheel en al aan je belofte te houden. Kortom: je afspraken na te komen.

Aanvankelijk doen de Jeruzalemmers wat ze hebben afgesproken, ze laten hun slaven vrij in het zevende jaar. Maar dan doen ze de vrijlating teniet! Ze halen hun vrijgelaten slaven terug en brengen ze weer in slavendienst.

Dat is ronduit verschrikkelijk! Want daarmee doen de Jeruzalemmers precies hetzelfde als ooit de Egyptenaren: eerst vrij laten en dan toch weer terughalen.

De morele verontwaardiging hierover van de profeet Jeremia is extra groot, omdat dit onrecht wordt begaan door nazaten van de slachtoffers van hetzelfde onrecht. De achter-, achter-, achterkleinkinderen van bevrijde slaven gunnen anderen die bevrijding niet. Sterker nog, ze zijn geen haar beter dan de onderdrukkers van hun over-, over-, overgrootouders.

In de woedende reactie van God – bij monde van de profeet Jeremia – over de vrijblijvendheid waarmee de Jeruzalemmers het verbond zijn aangegaan, hun houding van vrijheid, blijheid ten

aanzien van de afspraken, is er een taalspel rondom het woord vrijheid: 'Daarom – dit zegt de HEER: omdat jullie niet naar Mij hebben geluisterd, je volksgenoten niet *de vrijheid* hebben geschonken, geef ik het zwaard, de honger en de pest *de vrijheid* om jullie te treffen.'

Anders dan de inwoners van Jeruzalem ten tijde van de profeet Jeremia en van koning Sedekia, nemen de leiders van de synagoge, waar Jezus onderricht geeft, de woorden van het verbond uiterst serieus. Zo nauwgezet volgen ze de voorschriften, dat ze helemaal uit het oog verliezen waar die woorden voor bedoeld zijn en waarom en waartoe het verbond bij de Sinai überhaupt gesloten werd.

Er is daar in de synagoge een vrouw die al achttien jaar een ziekte had waardoor ze helemaal krom is en met geen mogelijkheid rechtop kan staan. Ze is verdrukt, terneergedrukt als door een slavenjuk. Die achttien jaar verwijzen misschien wel naar de drie maal zes jaar waarop er geen zevende jaar van vrijlating volgde, van bevrijding van dat slavenjuk dat gevormd werd door haar ziekte. Jezus ziet haar, roept haar bij zich en zegt: 'U bent bevrijd van uw ziekte.' Hij legt haar de handen op en meteen gaat ze rechtop staan en looft ze God.

De leider van de synagoge keurt het handelen van Jezus sterk af, omdat het die dag sabbat is en er dan immers niet gewerkt mag worden. In zijn reactie op de afkeurende woorden van de leider van de synagoge zegt Jezus tot hem en de omstanders: 'Huichelaars, maakt niet ieder van jullie op sabbat zijn os of ezel los om hem te laten drinken!' Daarmee zegt Jezus niet: 'Jullie werken toch ook op sabbat', maar hij zegt daarmee: 'Jullie doen toch ook waar de sabbat voor bedoeld is, namelijk losmaken, vrij geven, de vrijheid gunnen om te leven, echt te kunnen leven! Dat doen jullie ten aanzien van je de dieren. Dan is de sabbat toch bij uitstek het moment om deze vrouw, een dochter van Abraham, te bevrijden uit de boeien van haar ziekte!'

In dit tekstgedeelte wordt er gespeeld met het begrip 'moeten'. (Niet zo duidelijk in de Nieuwe Bijbelvertaling als in het Grieks, de grondtaal.) De leider van de synagoge zegt: 'Zes dagen zijn er waarop gewerkt *moet* worden (en de zevende dag zul je niet werken – zo moet het van God).' Jezus stelt daar tegenover: Juist op de sabbat *moest* deze vrouw bevrijd worden. Dat was nodig, dat *moest*. Het was het juiste moment.

Tegenover de vrijblijvendheid van de Jeruzalemmers en de gespannen gehoorzaamheid van de leiders van de synagoge, zien we bij Jezus een vrijmoedig kiezen voor wat nodig is op het moment en dat ook daadwerkelijk te doen.

Aan die vrijmoedigheid mogen wij een voorbeeld nemen. En ons gezonde verstand, ons geweten, ons hart dat spreekt en het licht van Gods heilige Geest hebben we daarbij als kompas gekregen. Daarnaast zijn er medemensen om bij te rade gaan, mee in gesprek blijven over de keuzes die we maken en de consequenties die we daar uit trekken

We zijn bevrijde mensenkinderen van God. God heeft ons in de vrijheid gesteld om te kunnen kiezen voor wat goed is op het juiste moment, met de Tien Woorden als leidraad. We hoeven geen dingen te doen omdat het zo hoort, of omdat we ertoe verplicht zijn of omdat ons anders straf boven het hoofd hangt. God gunt ons de vrijheid om ons hart te volgen en ons verstand te gebruiken. We hebben de vrijheid gekregen om verder te kunnen kijken dan ons eigenbelang. Dat lukt ons lang niet altijd. Maar de Eeuwige God blijft verwachten dat wij dat zullen doen, als betrouwbare deelgenoten van een steeds weer nieuw verbond.

Amen